

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Finanční problémy dlužníků a jejich sociální důsledky

Bakalářská práce

Autor: Eliška Hocká

Vedoucí práce: Ing. Eva Šimková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální komunikace v neziskovém sektoru

Oponent práce: PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Eliška Hocká

Studium: P20K0098

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální komunikace v neziskovém sektoru

Název bakalářské práce: Finanční problémy dlužníků a jejich sociální důsledky

Název bakalářské práce AJ: Financial problems of debtors and their social consequences

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce pojednává o finančních problémech dlužníků a jejich důsledcích z ekonomického a zejména ze sociálního hlediska. Cílem práce je zjistit, jak se dlužníci do finančních problémů dostali a důvody, proč vzniklou situaci neřešili dříve. Teoretická část práce je zaměřena na definování základních pojmů týkajících se dluhů, příčin jejich vzniku a dopadů zapříčiněných jejich nesplácením: exekuce a insolvenční řízení. Dále se práce zabývá organizacemi poskytujícími bezplatné právní poradenství týkající se finanční problematiky. Empirické šetření je realizováno prostřednictvím dotazníkového šetření. Dotazovány jsou fyzické osoby, které mají finanční problémy.

Zákon č. 182/2006 Sb. Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) v platném znění.

Zákon č. 120/2001 Sb. Zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů v platném znění.

MARŠÍKOVÁ, J.: Insolvenční řízení z pohledu dlužníka a věřitele. Příručka zejména pro neprávvníky. Linde Praha a.s., Praha 2009.

ŠIMKOVÁ, Eva. Management a marketing v praxi neziskových organizací. Vyd. 4., aktualiz. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 173 s. ISBN 978-80-7435-012-2.

Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách v platném znění.

Zadávací pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Ing. Eva Šimková, Ph.D.

Oponent: PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma Finanční problémy dlužníků a jejich sociální důsledky vypracovala pod vedením vedoucí práce Ing. Evy Šimkové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

podpis studenta.....

Poděkování

Velice děkuji vedoucí práce Ing. Evě Šimkové, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, dohled a cenné rady.

Anotace

HOCKÁ, Eliška. Finanční problémy dlužníků a jejich sociální důsledky. Hradec Králové, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023, 43 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce pojednává o finančních problémech dlužníků a jejich důsledcích z ekonomického a zejména ze sociálního hlediska. Práce je rozdělena do čtyř kapitol, z nichž první tři kapitoly čerpají z již existující literatury a čtvrtá kapitola je mnou vedené výzkumné šetření. V úvodní části se práce věnuje finančním problémům a příčinám jejich vzniku. Zde je uveden aktivní a pasivní způsob zadlužování, ale také důsledky neřešení dluhové situace. Další část se zabývá finanční gramotností, vymezením samotného pojmu finanční gramotnost, důsledky nedostatku finanční gramotnosti a příklady výuky finanční gramotnosti. Teoretická část dále nabízí možnosti řešení finančních problémů. Součástí bakalářské práce je též provedené výzkumné šetření, vyhotovené kvalitativním způsobem za pomoci polostrukturovaného rozhovoru. Cílem výzkumného šetření je zjistit, jaké jsou příčiny finančních problémů a proč dlužníci vzniku finančních problémů nepředcházeli.

Klíčová slova: finanční problémy, finanční gramotnost, exekuce, insolvence

Annotation

HOCKÁ, Eliška. Financial problems of debtors and their social consequences. Hradec Králové, Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023, 43 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor's thesis discusses the financial problems of debtors and their consequences from an economic and especially social point of view. The thesis is divided into four chapters, of which the first three chapters draw from already existing literature and the fourth chapter is a research investigation conducted by me. In the introductory part, the work deals with financial problems and their causes. Active and passive ways of getting into debt are listed here, as well as the consequences of not solving the debt situation. The next part deals with financial literacy, the definition of the very concept of financial literacy, the consequences of a lack of financial literacy and examples of teaching financial literacy. The theoretical part also offers possibilities for solving financial problems. Part of the bachelor's thesis is also a research investigation, carried out in a qualitative manner with the help of a semi-structured interview. The aim of the research investigation is to find out what are the causes of financial problems and why debtors did not prevent the emergence of financial problems.

Keywords: Financial problems, financial literacy, execution, insolvency

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové dne.....

podpis studenta.....

Obsah

Úvod.....	9
1 Finanční problémy a příčiny jejich vzniku	10
1.1 Vznik finančních problémů.....	10
1.2 Řešení finančních problémů úvěry.....	11
1.2.1 Bankovní úvěry	12
1.2.2 Nebankovní půjčky	12
1.3 Příčiny zadlužení.....	13
1.4 Důsledky neřešení dluhové situace	14
1.5 Osoby ohrožené finančními problémy	17
2 Finanční gramotnost	20
2.1 Vymezení pojmu finanční gramotnost	20
2.2 Důsledky nedostatku finanční gramotnosti.....	21
2.3 Výuka finanční gramotnosti.....	22
3 Řešení finančních problémů	24
3.1 Dluhové poradenství	24
3.2 Insolvenční řízení	25
4 Výzkumné šetření zaměřené na příčiny vzniku finančních problémů.....	27
4.1 Koncepce výzkumného šetření	27
4.2 Průběh výzkumného šetření	30
4.3 Analýza výzkumného šetření	31
4.4 Výsledky výzkumného šetření	36
Závěr	38
Seznam použité literatury	40

Úvod

Téma bakalářské práce týkající se finančních problémů dlužníků a jejich sociálních důsledků bylo vybráno z důvodu mého zaměstnání v oboru insolvence. V rámci insolvence jsou řešeny až důsledky finančních problémů, nikoliv příčiny jejich vzniku. Okrajově bývá vznik finančních problémů popsán v insolvenčním návrhu, avšak naše kancelář se zabývá až přezkoumáváním přihlášených nároků věřitelů a následným přístupem dlužníka, aby vynaložil veškeré úsilí ke splacení co nejvyšší míry pohledávek přihlášených věřitelů.

Dnešní doba, kdy se neustále zdražuje a vznikají vyšší náklady na bydlení nahrává bankovním i nebankovním subjektům poskytujícím peníze navíc. Společnosti lákají na nízké úroky, rychlé a snadné půjčky bez čekání, a navíc za pomoci internetu. Nebývá to však ve skutečnosti tak růžové, jak je prezentováno. Mnoho lidí se nechá zlákat, poté si berou jednu půjčku za druhou, aby mohli zaplatit tu první, a tak se dostanou do začarovaného kruhu, ze kterého kolikrát nevědí, jak ven.

Teoretická část práce se nejprve zabývá finančními problémy a příčinami jejich vzniku. Zaměřuje se především na bankovní a nebankovní sektor. Není to ale jediná možnost, jak se do finančních problémů dostat, vznikají také nedostatečným a pozdním jednáním dlužníků. Neřešení finančních problémů má také své důsledky. Jedná se o situaci, kdy se již finanční problémy dostaly do fáze, kdy je není možné dostupnými zdroji příjmu splácet. Počínaje exekucí řízením a sociálními problémy. Dále se práce zabývá finanční gramotností, problémy, které vznikají při její nedostatečné znalosti a uvádí příklady výuky finanční gramotnosti, od povinného zařazení do výuky po možnosti vzdělávání široké veřejnosti. Poslední kapitola teoretické části je zaměřena na pomoc s řešením finančních problémů, prostřednictvím insolvenčního řízení způsobem řešení úpadku oddlužením a poskytováním bezplatného dluhového poradenství.

Praktická část práce byla původně zamýšlena za pomoci kvantitativní metody empirického šetření. Od této metody bylo následovně upuštěno z důvodu upřednostnění detailnějších popisů důvodů vzniku finančních problémů u vybraných osob. Výzkumná část je realizována prostřednictvím kvalitativní metody za pomoci polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory byly uskutečněny s pěti informanty, kteří mají zkušenosti s finančními problémy. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké jsou příčiny finančních problémů a proč dlužníci vzniku finančních problémů nepředcházeli.

1 Finanční problémy a příčiny jejich vzniku

Finanční problémy patří v současné době k velice častým potížím, se kterými se lidé musí potýkat. Vše pramení z nedostatečné finanční gramotnosti a neschopnosti vedení osobního rozpočtu, abychom se ocitli naopak v přebytku, případně na nule. Při deficitu jsou sklony k rychlému a snadnému získání peněz, a jak jinak nejnázve přijít k penězům navíc než úvěrem.

Neumět si poradit s financemi (vlastním rozpočtem) je velký problém. Bez základní znalosti finanční gramotnosti jsou sklony k utrácení více peněz, než jaké jsou vydělány. V případě, kdy jedinec nemá potřebné peníze, hledá řešení ve vzetí rychlé, ale nevýhodné půjčky. Neuvážlivé a impulsivní chování také nepomáhá. Je touženo po věcech, na které nejsou peníze a nejsou domyšleny následky. Liknavé a nezodpovědné chování vede v konečném důsledku k exekucím a do dluhové pasti. Dostatečnou znalostí finanční gramotnosti a schopností umět hospodařit s vlastním či rodinným rozpočtem, by bylo jednodušší takovým problémům předejít.

1.1 Vznik finančních problémů

Rizika zadlužení jsou neustále přítomna. Neuvážlivé a liknavé jednání má možné následky. Je možné se ocitnout v dlužích často z důvodu podvodného jednání spáchaného na dlužníku, nebo podceněním problémů se zadlužením spojených. Tlak, který je na společnost vyvíjen nebankovními subjekty a bankami, za účelem půjčení peněz, pouze podporuje to, jak se do finančních problémů dostat. (Bailey, Law, 2013)

Slovo dluh je spojován s problémy a neschopností platit za věci. Znamená to pouze, že někdo někomu dluží peníze. Prakticky je zadlužena většina lidí, kteří splácejí hypotéku. Dnešní společnost je naopak k zadlužování spíše povzbuzována, možností nakoupit a zaplatit později. Z dluhu se stává problém ve chvíli, kdy nastává neschopnost splácet. (Bailey, Law, 2013).

Hubálek a spol. charakterizuje dluh, jako „povinnost k úhradě smlouvené částky, opak pohledávky“. (Hubálek, Křístek, Zamboj, 2011, s. 87)

1.2 Řešení finančních problémů úvěry

Na úvod je potřeba charakterizovat pojem úvěr a rozlišit jej od půjčky. Tyto dva pojmy jsou mnohými považovány za synonyma. Rozdíl mezi nimi však je, a to v právní úpravě. Úvěr je řešen zákonem o spotřebitelském úvěru, zatímco půjčka (zápůjčce) se věnuje zákoník občanský. Půjčka může být poskytnuta prakticky kýmkoliv a na cokoliv, úvěry pouze osobou s podnikatelským oprávněním. Účelem úvěru je poskytnutí pouze a jediné finančních prostředků. (Starío agency, 2020, online)

Někdy nastane situace, kdy jsou potřeba peníze navíc, ač je vyvíjena snaha vyjít s rozpočtem sebevíc. V případě potřeby peněz faktem zůstává, že bude třeba požádat někoho o pomoc. Někoho, kdo peníze půjčí a druhý se stane jeho dlužníkem. (Bailey, Law, 2013)

V souvislosti s úvěry Tyl uvádí: „Pokud si půjčíme, tak se nám zároveň zvednou výdaje na úvěry. Situace, kdy naše příjmy převyšují výdaje, je ale dlouhodobě neudržitelná, pokud nejsme rentiéři a nemáme dost majetku, ze kterého bychom žili. Pokud si na to půjčujeme, tak se jen dostáváme do dluhové spirály. Na jejím konci nás ale nic pěkného nečeká“. (Tyl, 2013, s. 54)

Půjčené finanční prostředky nemusejí být pouze negativem. Úvěry mohou pomoci ke splnění cíle, na který není dostatek vlastních prostředků. Úvěry jsou v poradenství děleny na tzv. dobré dluhy a špatné dluhy. Do špatných dluhů jsou zařazeny dluhy na spotřební majetek (televize, auto), dovolené, případně Vánoce. Krátkodobě tento dluh pomůže, k vyřešení problému, avšak tím může být zaděláno na problémy dlouhodobého charakteru. Dobré úvěry mohou pomoci zbohatnout. Jsou poskytnuty levně cizí peníze a umožňují peníze využít lépe a investovat. Příkladem je hypoteční úvěr, díky kterému je možnost pořídit si vlastní bydlení a zbavit se drahého nájmu. (Syrový, Tyl, 2021)

Za účelem posouzení výhodnosti úvěru, je potřeba znát její jednotlivé ukazatele:

- Jistina – částka, která je půjčena.
- Úrok - procentuální sazba odměny pro věřitele za půjčené finanční prostředky.
- RPSN – neboli roční procentní sazba nákladů. Pomáhá zjistit, kolik procent z dlužné částky je skutečně zaplacená navíc za 1 rok. (Komerční banka, 2023, online)

1.2.1 Bankovní úvěry

Tato kapitola se zabývá pouze úvěry, které jsou poskytovány fyzickým osobám, nikoliv podnikatelům a právnickým osobám. Do kategorie bankovních úvěrů na cokoliv patří spotřebitelské úvěry, kontokorenty a kreditní karty. Jejich společným ukazatelem je, že banka neřeší, za jakým účelem úvěr poskytuje. Důležitým předpokladem je, že banky patří mezi solidní instituce, přičemž úroky nemusejí být tak vysoké, jako u nebankovních společností. (Tyl, 2013)

Spotřebitelský úvěr

Tento druh úvěru bývá obvykle splácen v pravidelných měsíčních splátkách, jejich počet a výše je uvedena v uzavřené úvěrové smlouvě. Úvěr lze čerpat jak hotovostně nebo bezhotovostně (převodem na účet). (Moneta Money bank, 2023, online)

Kontokorent

Kontokorent bývá označován jako kontokorentní úvěr nebo kontokorentní účet, který je založen na dohodě mezi spotřebitelem a bankou. Platí, že finanční prostředky mohou být čerpány i v případě, kdy jedinec nemá na účtu dostatek svých vlastních. O jeho poskytnutí je uzavřena smlouva, která obsahuje úvěrový limit neboli maximální částku, kterou je banka ochotna poskytnout. Tato částka může být čerpána postupně nebo jednorázově v plné výši. Úroky jsou hrazeny pouze za období, za které byly finanční prostředky bankou poskytnuty a dle výše půjčené částky. (Finanční vzdělávání, 2021, online)

Kreditní karta

Jedná se o platební kartu umožňující čerpat úvěr, jinými slovy je placeno penězi, které jsou majetkem banky. Následně jsou peníze k určitému datu vráceny. Do dne zúčtování banka tyto peníze poskytuje bezúročně. (Finanční vzdělávání, 2021, online)

1.2.2 Nebankovní půjčky

Nebankovní půjčky nabízí instituce, které mají licenci od České národní banky na poskytování spotřebitelských úvěrů. I přesto všechno, se na trhu nacházejí i instituce, které licenci nemají. Proto je dobré si instituce nejprve prověřovat na stránkách České národní banky. U těchto půjček je třeba dát si také pozor na podmínky, za kterých jsou poskytovány. V první řadě by si jedinec měl zkontrolovat výši úroku a RPSN sazby. Pokud je úrok nízký, avšak RPSN sazba vysoká, zaplatí nemalé peníze na poplatcích.

Právě poplatky bývají u těchto půjček problém. Další, na co si v případě těchto půjček dát pozor je délka splácení. Může se stát, že půjčka nebude mít omezenou dobu a nebankovní instituce může chtít další splátky kdykoliv. (Česká spořitelna, 2021, online)

1.3 Příčiny zadlužení

Příčiny zadlužení mohou být rozděleny na aktivní a pasivní zadlužování. Aktivní zadlužování vzniká vědomým jednáním jednotlivce a jeho rozhodnutím čerpat jeden z dostupných úvěrových produktů (hypoteční úvěr, leasing na auto, spotřebitelský úvěr, atd.). Pasivní zadlužování vzniká naopak nedostatečným jednáním jedince při řešení běžných osobních záležitostí (dluh za energie, dluh za neuhrazené pojištění, dluh za poskytnuté telekomunikační služby, atd.). (MPSV, 2015, online)

Přesáhnou-li dluhy hodnotu vlastněného majetku, jedná se o předlužení. Dluhy nemůžou být splaceny ani prodejem veškerého majetku, který je vlastněn. (Finanční gramotnost, 2019, online)

Původ předlužení je možné sledovat ve třech rovinách: individuální, tržní a legislativní. V individuální rovině množství spotřebitelů v důsledku své naivity podlehne manipulativnímu jednání úvěrových společností, bez dostatečné finanční gramotnosti. Špatně odhadují svoje reálné možnosti, v rozhodování neuvažují v dlouhodobém horizontu a neberou ohled na případné nenadálé životní situace, jako je např. ztráta zaměstnání či dlouhodobá nemoc. V tomto případě nereagují spotřebitelé včas a podléhají pasivitě a rezignaci. Ve chvíli, kdy si spotřebitel uvědomí, že jsou na něm páčány nekalé tržní praktiky, neumí se včas a dostatečně bránit. Další díl zodpovědnosti je spatřován v tržním prostředí, kdy má v současnosti registrovanou živnost v oblasti poskytování a zprostředkování úvěrů více jak 50 tisíc podnikatelských subjektů. Ve velkém zde působí firmy, které spoléhají na neznalost, naivitu a finanční tíseň dlužníků a z toho generují svůj zisk. V poslední řadě je zde uvedena rovina legislativní, kdy problém nastával ve vykonatelnosti pohledávek, aniž by byly projednány soudem. Součástí smluv byla rozhodčí doložka. Do exekuce se tak dostávalo velké množství pohledávek. (MPSV, 2015, online)

Mezi příčiny vzniku předlužení je možné zařadit také ztrátu zdrojů a s ní spojené sociální vyloučení. Hůlová (2013) uvádí, že předlužení může nastat náhlou sociální situací,

kteřá ovlivní výši příjmu, jakou je např. dlouhodobá nemoc, náhlá ztráta zaměstnání, či jiné situace zatěžující příjem, ale také v důsledku vyšších výdajů než příjmů.

1.4 Důsledky neřešení dluhové situace

Tato kapitola se zabývá především různými druhy následků při neřešení nastalé dluhové situace. V životě každého člověka může nastat situace, kdy vzniklé finanční problémy mohou mít negativní důsledky při zvolení liknavého přístupu k jejich splácení.

V případě finančních problémů, které nebyly řešeny jednáním s úvěřující bankou, nebo nesolidní nebankovní společností hrozí exekuce. Ta představuje nedobrovolné uspokojení věřitele způsobem odebrání majetku dlužníka a jeho následným, mnohdy nestandardním prodejem, v jehož důsledku je výtěžek z prodeje zpravidla nižší, než při promyšleném prodeji. V první řadě začne při exekuci exekutor nejčastěji zabavovat zabavitelnou část mzdy nebo zablokuje bankovní účet dlužníka. Krom uvedených může dlužníkovi zabavit i část nemocenských dávek, podpory v mateřství nebo podpory v nezaměstnanosti. (Bertl, 2018)

Exekuční řízení

Jak bylo výše uvedeno, jedním z důsledků neřešení dluhové situace je exekuce. Exekuční řízení se řídí zákonem č. 120/2001 Sb. o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů.

Exekuční řízení se zahajuje na návrh a je zahájeno dnem, hodinou a minutou, kdy byl návrh doručen exekutorovi. Exekutor může začít zajišťovat a zjišťovat majetek dlužníka až na základě soudem vydaného pověření soudního exekutora.

Exekuční návrh lze vést jen na návrh oprávněného nebo na návrh toho, kdo prokáže, že na něho přešlo právo z exekučního titulu nebo vstupuje do řízení namísto dosavadního oprávněného jeho právní zástupce. Oprávněný může podat exekuční návrh, nesplní-li povinný dobrovolně to, co mu ukládá exekuční titul.

Exekučním titulem se rozumí vykonatelné rozhodnutí soudu, exekutora, orgánu činného v trestním řízení s právem na postih majetku, rozhodčí nález, notářský zápis se svolením k vykonatelnosti či jiné vykonatelné rozhodnutí a exekuční titul orgánu veřejné moci, a jiná vykonatelná rozhodnutí a schválené smíry a listiny, jejichž výkon připouští zákon.

Soudním exekutorem je fyzická osoba splňující předpoklady podle zákona č. 120/2001 Sb., kterou stát pověřil exekutorským úřadem. V rámci své funkce exekutor provádí nucený výkon exekučních titulů včetně zřizování exekutorského zástavního práva a dalších činností upravených tímto zákonem. Exekutor vykonává činnosti exekuční a další za úplatu a je neslučitelná s jinou výdělečnou činností pouze s několika výjimkami. Exekutor je jmenován a odvoláván Ministrem spravedlnosti, a to na návrh Exekutorské komory. Exekutorem může být jmenován občan České republiky, který je plně svéprávný, bezúhonný, vystudoval vysokou školu v České republice v magisterském oboru práva a právní vědy nebo v zahraničí, u které školy je vzdělání v České republice uznáváno za rovnocenné na základě mezinárodní smlouvy, vykonával alespoň tříletou praxi v oboru exekucí a složil exekutorskou zkoušku. Činnost pak může exekutor vykonávat pouze v případě složení slibu do rukou ministra a uzavření smlouvy o pojištění odpovědnosti za újmu, která by mohla souviset s výkonem exekuční činnosti.

Ztráta domova v kontextu zadlužení

Vyhledávání pomoci klienty ohroženými ztrátou domova přichází až ve chvíli, kdy není možné čelit tlaku věřitelů, není možnost splácet a udržet životní standard. Požadavkem bývá udržení dosavadního způsobu života, rodiny a bydlení, což není vždy proveditelné. Možnost pomoci je nastavena s mírou zadlužení. Za účelem udržení standardu, při nedostatku přijatých financí z vlastního výdělků, je příjem doplňován za pomoci půjček od bankovních i nebankovních společností. Snadno tak vznikne dluhová spirála zadlužování. Tato strategie bývá častější u mladých párů a rodin, za účelem udržení standardu nastaveného z primární rodiny a jeho dosažení nejjednodušší cestou. U osob ohrožených ztrátou domova v důsledku zadlužení je čtené, že ve spojitosti se ztrátou příjmu a neschopností dostát svým závazkům, je ztracen sociální status. Musí být vyhledána jiná, levnější forma bydlení v podobě např. ubytovny, naučit se žít s nižším příjmem a dokázat to přijmout. (Prinz, 2013)

U osob, které ztratily domov, je kolikrát těžké určit, zda se tak stalo důsledkem zadluženosti, nebo je zadluženost až výsledkem jejich způsobu života na ulici. Motivace lidí bez domova k řešení zadluženosti je minimální a je považována za fatální neboli situace, kterou již nemá smysl řešit. Na ulici je řešena především otázka každodenního přežití. Dluhy, které tímto způsobem života vznikají jsou především vůči dopravním

podnikům, pokuty, poplatky za pobyt na záchytné stanici a různé poplatky. Četné bývají také dluhy z minulosti, kdy nebylo řádně placeno nájemné a výživné. (Prinz, 2013)

Psychické a sociální problémy

Finanční problém a jeho důsledek souvisí také se sociálním vyloučením. Podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, je sociální vyloučení charakterizováno jako vyčlenění osoby mimo běžný život ve společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace. (MPSV, 2022, online)

Kolotoč půjček a vysokých splátek, neschopnost platit včas, nátlak ze strany věřitelů a strach z exekuce. Začíná se roztáčet v plné intenzitě a strhává s sebou i okolí, rodinu a blízké. Často se stává, že jeden z partnerů zadluženost před druhým skrývá. Nastávají obavy z reakce druhého, z odmítnutí. Tajnostmi se situace naopak spíše komplikuje. Je možné, že dojde ke ztrátě vzájemné důvěry, která je pro udržení vztahu nezbytná. (Šance Dětem, 2023, online)

Dostat se do problémů v souvislosti se zadlužeností přináší také psychické problémy. „Není výjimkou, že jsou tyto lidé vlivem psychické krize hospitalizováni na psychiatrickém oddělení, někteří se dokonce pokoušeli o sebevraždu. U mnohých se projeví problematiku užívání alkoholu nebo léků či jiné patologie“ (Prinz, 2013, s. 45)

Dluhy a s nimi spojené vypětí vyvolává stres. Fontana (2016) popisuje stres, jako automatickou reakci těla, kterou přirovnává ke zvýšení tepové frekvence při dobíhání autobusu nebo zažívání. Jedná se o přípravu těla, čelit výzvě. Stres může být dobrý, i špatný. Dokáže-li být adaptivními schopnostmi mysli a těla zvládnut, je stres vítaný a užitečný. V opačném případě je pro jedince vysilující a nevídaný. Záleží také na míře stresu, která když překročí určitou hranici, zanechává v lidech často pocity, že jsou k ničemu a nedocení.

Dostat se do dluhů je nepochybně zátěžová situace pro jedince. Jedná se o situace, které Řezáč (1998) uvádí takto:

- Nečitelná – situace je pro jedince nepřehledná, nejasná a nedokáže se v ní vyznat. Chybí mu náhled situace.

- Aktuálně neřešitelná – situace je pro jedince „pochopitelná“, ale není schopen najít její řešení.
- Nezvládnutelná – situace je pro jedince pochopitelná a je schopen najít její řešení, avšak má pocit, že mu k vyřešení chybí potřebné prostředky.
- Ohrožující – situace znamená pro jedince možné aktuální nebo pozdější ohrožení. Nejen však pro něj, ale i jeho osoby blízké a jeho hodnoty. (Řezáč, 1998).

1.5 Osoby ohrožené finančními problémy

Zadluženost obyvatelstva, která se neustále zvyšuje, je vnímána jako závažný problém, může totiž snadno ohrozit stabilitu celé ekonomiky a sociálního systému. Předlužení je ve vícero případech příčinou sociálního vyloučení jednotlivců a rodin, které vede ke zdravotním a sociálním problémům a ohrožuje základní potřeby dětí. Zadluženost je také uváděna jako jedna z hlavních příčin ztráty bydlení, sklon k nelegální práci a vysoké recidivy. (MPSV, 2023, online)

Jednou z příčin zadluženosti může být chudoba. S chudobou je velmi často spojován výraz nerovnost. Jedná se o extrémní nerovnost, respektive distanci určité části populace nejen od bohatých, ale od zbytku populace. (Mareš, 1999)

Velkým problémem je prohlubující se zadlužování sociálně vyloučených osob. Nebezpečným jevem se stává také snižující se věková hranice předlužených osob, což s sebou nese velmi rozsáhlé ekonomické důsledky vyznačující se pokřivením trhu práce, poklesem příjmu do státního rozpočtu z daní a sociálního pojištění a rostoucími výdaji státu vynaloženými na sociální podporu, zdravotnictví, ale také např. prevenci a řešení následků kriminality. Podobně má celospolečenský dopad také materiální nedostatek spojený s patologickým chováním, ztrátou domova a v hraničním případě také sociální vyloučení. Příčinou nemusí být jen nezodpovědné zadlužení a liknavé řešení problémů se splácením dluhů, ale objektivní příčiny zadluženosti jako je ztráta zaměstnání, dlouhodobá nemoc, úraz, rozpad rodiny, neúspěšné podnikání či zadlužení jednoho z partnerů. (MPSV, 2023, online). Osobami, ohroženými finančními problémy jsou nejčastěji lidé:

- nezaměstnaní;
- dlouhodobě nemocní;
- po úrazu;

- samoživitelé;
- neúspěšní podnikatelé;
- jejichž partner je zadlužen.

Praxe ukazuje, že předluženost osob je také zapříčiněna nedostatečnou legislativou, a to v podobě zneužívání rozhodčích řízení a vzniku vysokých nákladů na vymáhání pohledávky u dluhů nízké hodnoty. Rozhodčí řízení je od 1.12.2016 zakázáno ve všech spotřebitelských smlouvách. (MPSV, 2023, online)

Tedy alespoň v tomto případě došlo k úpravě legislativy. Z mé praxe vím, že rozhodčí doložky bývaly součástí úvěrových smluv. Pokud si dlužník u dané společnosti chtěl půjčit peníze, musel podepsat i rozhodčí doložku. Nebankovní společnosti měly dopředu nasmlouvané rozhodce, kterým poté neplatící zákazníky předávali.

Jedním z dalších problémů je netransparentnost kvalitativních a kvantitativních dat ohledně zadluženosti jednotlivců a domácností, aby bylo možné vyhodnotit, v jakých lokalitách a ze sociálních či ekonomických pohledů se problém vyskytuje. Mezi další problémy patří nedostatečná kapacita bezplatně poskytovaného dluhového poradenství, kterou zaopatřují především neziskové organizace a státní instituce. Tím zde vzniká i prostor pro společnosti poskytující poradenství za úplatu. Postižené skupiny obyvatel nejsou o těchto možnostech dostatečně informovány a přicházejí tak do poraden s žádostí o pomoc příliš pozdě. K nejzávažnějším problémům je řazen způsob vymáhání pohledávek prostřednictvím exekučního řízení, kdy je více exekucí u jednoho člověka vymáháno vícero exekutory. Tato situace zatěžuje nejen dlužníky samotné, ale celou ekonomiku a především zaměstnavatele, kteří dlužníkům srážky provádějí. Z důvodu výše prováděných srážek a zbývající výše základní nezabavitelné částky je často upřednostňována práce tzv. „načerno“, což vede k ekonomickým ztrátám. Jako problém se jeví nedostatečná valorizace částky životního minima, spolu s normativními náklady na bydlení, což činí základní nezabavitelnou částku za účelem provádění exekučních a insolvenčních srážek. (MPSV, 2023, online)

Základní nezabavitelná částka jednotlivce je pro rok 2023 ve výši 13.638 Kč. Částka se skládá ze 2/3 životního minima jednotlivce a normativních nákladů na bydlení. (Insolvence 2008, 2023, online)

Nezabavitelná částka se v posledních dvou letech navýšila hned několikrát. Na jednu stranu považují zvyšování nezabavitelné částky za nutné z důvodu zvyšujících se nákladů na bydlení a stravu, na druhou stranu činí dlužníkům problémy, protože jim již nelze srážet ničeho a nemohou hradit své závazky. Pro takové dlužníky je nutností sehnat si další příjem.

2 Finanční gramotnost

Tato kapitola se věnuje vysvětlení pojmu finanční gramotnost, definici pojmu a následkům jejího nedostatku. Finanční gramotnost by měla být dovedností běžného člověka, aby věděl, jak správně hospodařit s penězi. Ať už se jedná o osobní či rodinný rozpočet. Možností a finančních příležitostí je mnoho. Lidé by se v nich měli naučit orientovat a mít dostatečné znalosti. Nedostatečnou znalostí finanční gramotnosti mohou vzniknout finanční problémy. Kapitola je uzavřena příklady prováděné výuky a vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti na území České republiky.

Na gramotnost bývá pohlíženo dle spojení s určitými odvětvími. „Pojem gramotnost využívá věda o vzdělávání dospělých (andragogika) pro vyjádření kompetencí znalostí, dovedností, způsobilostí vytvářených na základě vzdělávání v jednotlivých oborech: čtenářské gramotnosti, literární gramotnosti, matematické gramotnosti, přírodovědné gramotnosti, finanční gramotnosti, ICT gramotnosti a dalších“. (Průcha, Veteška, 2014, s. 120)

Pojem finanční gramotnost je charakterizován jako „souhrn kompetencí, které jsou uplatňovány v běžném životě a které jsou nezbytné pro aktivní a zodpovědnou účast na finančním trhu. Finanční vzdělávání v širším rámci podporuje prevenci proti předlužení a směřuje občany k zajištění na stáří.“ (Hesová, Zelendová, 2011, s. 6)

2.1 Vymezení pojmu finanční gramotnost

Pojem finanční gramotnost je charakterizován jako: „soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace“ (Strategie finančního vzdělávání, 2007, online, s. 5)

Definice finanční gramotnosti je dále strukturována a členíme ji do protínajících se složek. Jedná se o peněžní gramotnost, cenovou gramotnost a rozpočtovou gramotnost, ta zahrnuje dvě specializované podsložky, jako je správa finančních aktiv a správa finančních závazků. (Hesová, Zelendová, 2011)

Peněžní gramotnost představuje nezbytné oprávnění pro vedení hotovostních a bezhotovostních peněz a jejich transakcí. Dále řízení nástrojů, které jsou k tomu určeny (např. běžný účet). (Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, online)

Cenová gramotnost představuje nezbytné oprávnění k pochopení cenových mechanismů a inflaci. (tamtéž)

Rozpočtová gramotnost představuje nezbytná oprávnění k zajištění osobního/rodinného rozpočtu (např. rozhodovat o přidělování finančních zdrojů do různých oblastí, schopnost vést rozpočet) a obsahuje také schopnost zvládnání různých životních situací z finančního hlediska. Rozpočtová gramotnost obsahuje již dvě zmíněné složky: správu finančních aktiv (např. vklady a investice, pojištění) a správu finančních závazků (např. úvěry, leasing). Tím se předpokládá orientace na trhu různě složitých finančních produktů a služeb, schopnost jednotlivé produkty či služby porovnávat mezi sebou a umět s ohledem na konkrétní životní situaci tu nejvhodnější. (tamtéž)

2.2 Důsledky nedostatku finanční gramotnosti

Finanční gramotnost představuje jistou úroveň, jak je porozuměno termínům a procesům souvisejících s oblastmi peněz, financí, daní, dluhů, pojištění, spoření apod., které vnímá jedinec jako významnou a aktivní součást svého života a světa. Zároveň znalost finanční gramotnosti ovlivňuje jeho jednání a rozvoj, tak aby byl schopen své záměry v této oblasti usměrňovat v kontextu těchto odborných znalostí. Tyto znalosti zároveň ovlivňují a racionalizují z dlouhodobého hlediska postoje člověka v oblasti jeho ekonomického jednání, chování i rozhodování. (Bertl, 2018)

Není pochyb, že upozorňovat na problém finanční gramotnosti má smysl. Jeho neřešení je chybné. Člověk s narůstajícími dluhy je zdrojem dalších problémů. Snaha zapomenout na tyto starosti může člověka přivést k alkoholu, popř. k jiným tlumícím či jinak působícím látkám. Snaha opatřit si další, snadno získatelné finanční prostředky ho může přivést např. k patologickému hráčství. Alkoholismus a gamblerství jsou pak často příčinou rozpadu osobních vztahů. (Bertl, 2018)

U většiny lidí je pravidelným příjmem mzda/plat ze zaměstnání. Rozumné je, když je část příjmu odkládána a spořena. Od částky, která přichází na bankovní účet je třeba odečíst pravidelné platby: nájemné, inkaso, pojištění, splátky úvěrů, platby za děti, ale také odhad

výdajů na nákup potravin a benzínu do automobilu. Takto vznikne částka disponibilního příjmu, tzn. částku, se kterou může být poměrně snadno nakládáno. Pokud je tato zbylá částka zanedbatelná nebo na nule, znamená to, že další výdaje by měly být odloženy. Rozhodně se nedoporučuje si tuto chybějící část doplnit za pomoci zadlužení. Často se v souvislosti s tím je možno setkat s výrazy jako je např. dluhová past. Význam si asi dovede představit každý, ale jedná se o důsledek jednání, s jehož rozpoznáním už může být problém. Osudovou chybou není samotné vzetí úvěru, ale potíže s včasným splácením. U většiny případů je cenou za snadno získaný úvěr či půjčku výrazně vysoký úrok. (Bertl, 2018)

Z důvodu četnosti výskytu problémů zapříčiněných nedostatečnou finanční gramotností byla tato problematika zařazena jako součást rámcových vzdělávacích programů na základních a středních školách. (tamtéž)

2.3 Výuka finanční gramotnosti

Výuka finanční gramotnosti by měla být důležitou součástí výchovy dětí v rodině, ale i vzdělávání ve škole. Usnesením o zlepšení podmínek v bankovním sektoru bylo vládou rozhodnuto o přijetí povinného finančního vzdělávání ve školách. Dle tohoto usnesení byl v prosinci 2007 vydán dokument Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, na kterém se podílely společně Ministerstvo financí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo průmyslu a obchodu. Finanční vzdělávání se v počátcích stalo jedním z pilířů Národní strategie finančního vzdělávání pokrývající povinnou výuku na základních a středních školách. Přílohou Systému budování finanční gramotnosti na základních a středních školách jsou Standardy finanční gramotnosti pro základní vzdělávání 1. a 2. stupně základní školy. Tyto standardy byly zapracovány do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a rámcových vzdělávacích programů všech oborů středního vzdělávání. V České republice je finanční vzdělávání pro žáky a studenty základních a středních škol povinné od roku 2013. (Ministerstvo financí Česká republika, 2014, online)

Dále např. v rámci všeobecné prevence vznikl program Prachy & krachy: možnosti primární prevence v oblasti finanční gramotnosti se zaměřením na finanční gramotnost, prevenci vzniku dluhové pasti a prevenci gamblingu. Jedná se o program specifické (všeobecné) prevence rizikového chování, který cílí na žáky 6. a 7. tříd, po konzultaci

s třídním učitelem je program možné upravit i pro žáky od 4. třídy. Preventivní program prostřednictvím interaktivní a zážitkové formy zprostředkovává žákům zážitek ze samostatného pohybu ve finančním světě a mapuje jejich orientaci v hodnotě peněz. (Miovský, 2015)

Osvětou ve finanční gramotnosti se zabývá také Česká národní banka, dále jen ČNB. „ČNB je nestranným strážcem férové soutěže a stability finančního trhu. Svými aktivitami na podporu finanční a ekonomické gramotnosti se zaměřuje především na žáky 2. stupně ZŠ, studenty SŠ a širokou veřejnost.“ (Česká národní banka, 2023, online)

Na stránkách ČNB jsou k nalezení výukové materiály určené nejen učitelům a žákům základních a středních škol, ale také pro veřejnost, ty nejmenší a spotřebitele. Výukové materiály jsou dělány prostřednictvím prezentací (jak v českém, tak anglickém jazyce) a samostatnými metodickými listy k vytištění. Prezentace pro základní školy jsou koncipovány na témata: Osobní finance a Proč vznikají krize? Pro střední školy je výukový materiál obohacen o prezentaci týkající se inflace. V sekci pro veřejnost je k nalezení zajímavý proklik na webové stránky penizenauteku.cz, kde jsou k nalezení návody, jak na rozpočet, spoření, půjčky, pojištění, jak se vypořádat s nastalými situacemi, jako je narození dítěte, bydlení, s dluhy. Dále je zde možnost otestovat si znalosti finančního trhu, od začátečníka po experta. (Česká národní banka, 2023, online)

3 Řešení finančních problémů

Tato kapitola se věnuje řešení finančních problémů a možnostmi pomoci. Každý problém má své řešení. V dnešní době existuje mnoho možností, jak si s těmi finančními poradit. Počínaje neziskovými organizacemi, které poskytují bezplatné dluhové poradenství, po podání insolvenčního návrhu.

3.1 Dluhové poradenství

Ve chvíli, kdy si člověk se svými dluhy neumí poradit sám, může využít poradny. Nabízí se možnost komerčních poskytovatelů poradenství nebo bezplatné poradny. Poskytovatelů dluhového poradenství je nepřehledné množství, ovšem jen několik vybraných tuto službu poskytuje zdarma. (Měšec, 2018, online)

Dluhové poradny působící na území České republiky jsou k nalezení díky projektu Mapa exekucí a Alianci proti dluhům. Mezi prvními na seznamu je nezisková organizace Člověk v tísni, o.p.s. (Měšec, 2018, online)

Tato organizace pomáhá klientům s dluhy a exekucemi. V roce 2020 začala budovat síť mobilního dluhového poradenství. Poradci by měli lidem pomáhat při mapování jejich závazků, se zastavováním nezákonných exekucí, vyjednávání s věřiteli a exekutory, komunikací se soudy či pomoc s oddlužením. Služby jsou poskytovány zdarma. (Člověk v tísni, 2023, online)

Mezi další organizace specializující se na dluhovou problematiku je Poradna při finanční tísni, o.p.s. Organizace nabízí pomoc od hospodaření v rámci rodinného rozpočtu, způsobů, jak spořit a získat další zdroj příjmu, tak po podání insolvenčního návrhu. (Poradna při finanční tísni, 2020, online)

Nezisková organizace se vyznačuje těmito znaky: právnická osoba, nejsou založeny za účelem podnikání ani tvorby zisku, vyhovují požadavkům a potřebám občanů a komunit, mohou být financovány z veřejných rozpočtů. (Šimková, 2004)

3.2 Insolvenční řízení

Insolvenční řízení je soudní řízení, které zákonem stanoveným způsobem prostřednictvím osobního bankrotu neboli oddlužením, pomáhá s řešením hrozícího úpadku či úpadku dlužníka. (Hubálek, Křístek, 2011)

Úpadek se vyznačuje tím, že dlužník má více věřitelů a peněžité závazky které jsou více než 30 dnů po splatnosti a které není schopen plnit. (zákon č. 182/2006 Sb.)

Hrozící úpadek se vyznačuje tím, lze-li důvodně předpokládat, že dlužník nebude schopen dostát podstatné části svých peněžitých závazků. (tamtéž)

Předlužení znamená, že dlužník má více věřitelů a souhrn jeho dluhů převyšuje hodnotu jeho majetku. (Maršíková, 2022)

Dle insolvenčního zákona č. 182/2006 Sb. musí být návrh na povolení oddlužení a insolvenčního návrhu podle § 390a sepsán a za dlužníka podán advokátem, notářem, soudním exekutorem, insolvenčním správcem, nebo akreditovanou osobou. Jedná se o právnickou osobu, které byla ministerstvem udělena akreditace. To neplatí, pokud má dlužník, jako fyzická osoba právnické nebo ekonomické vzdělání v magisterském studijním programu, nebo vykonala zkoušku insolvenčního správce. (zákon č. 182/2006 Sb.)

Podle Maršíkové (2022) si od 1.7.2017 nemůže dlužník podat insolvenční návrh sám, ale pouze prostřednictvím advokáta, notáře, soudního exekutora (který nevede exekuční řízení proti dlužníku nebo jeho manželce), insolvenčního správce a osobou s udělenou akreditací od Ministerstva spravedlnosti. Ceny za sepis a podání insolvenčního návrhu se pohybují v paušální výši 4.000 Kč za osobu a při podání společného návrhu manželů pak 6.000 Kč, popřípadě navýšené o DPH, je-li sepisovatel plátce daně. Akreditované osoby poskytují sepis zdarma.

Podáním insolvenčního návrhu a dnem jeho doručení příslušnému soudu je zahájeno insolvenční řízení. Insolvenční návrh musí splňovat předepsané náležitosti a způsob podání. Zahájení insolvenčního řízení je soudem oznámeno prostřednictvím vyhlášky, která je zveřejněna nejpozději 2 hodiny po doručení návrhu dlužníkem. Následuje vydání rozhodnutí o úpadku spojené s povolením oddlužení, je-li prokázán úpadek nebo hrozící úpadek dlužníka. Usnesení vyzývá věřitele, kteří dosud nepřihlásili své pohledávky,

aby tak učinili ve lhůtě 2 měsíců. Tímto usnesením je též ustanovena osoba insolvenčního správce, která je vybrána ze seznamu insolvenčních správců. Insolvenční správce provede přezkum přihlášených pohledávek za účasti dlužníka, a poté vypracuje zprávu o přezkumu, jejíž součástí je záznam o jednání s dlužníkem (podepsaný dlužníkem a insolvenčním správcem), seznam přihlášených pohledávek a případné vyrozumění věřiteli, jehož pohledávka byla popřena. Dále insolvenční správce předkládá soudu zprávu pro oddlužení s návrhem na způsob řešení úpadku dlužníka. Na základě předložených písemností insolvenčním správcem je vydáno usnesení o schválení oddlužení. Oddlužení může být schváleno dvěma způsoby: zpeněžením majetkové podstaty nebo plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty. (zákon č. 182/2006 Sb.)

Jestliže dlužník splatil nezajištěným věřitelům pohledávky v plné výši, nebo v době 3 let od schválení oddlužení splatil nezajištěným věřitelům alespoň 60 % jejich pohledávek, nebo vynaložil po dobu 5 let od schválení oddlužení veškeré úsilí, které lze po něm spravedlivě požadovat, k plnému uspokojení pohledávek věřitelů a tuto povinnost neporušil, když zaplatil alespoň 30 % jejich pohledávek, je oddlužení plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty splněno. (tamtéž)

4 Výzkumné šetření zaměřené na příčiny vzniku finančních problémů

V této kapitole je popsáno výzkumné šetření zaměřené na příčiny vzniku finančních problémů. Na začátku kapitoly je uvedena koncepce prováděného výzkumného šetření, které zahrnuje cíl výzkumného šetření, výzkumnou metodu a způsob získávání dat, výběr informantů a jejich stručná charakteristika. Dále je uveden průběh, analýza a shrnutí výzkumného šetření.

4.1 Koncepce výzkumného šetření

Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké jsou příčiny finančních problémů a proč dlužníci vzniku finančních problémů nepředcházeli. Na základě toho byla stanovena hlavní výzkumná otázka (HVO):

Jak se dlužníci do finančních problémů dostali a proč danou situaci neřešili dříve?

Z hlavní výzkumné otázky plynou další dílčí výzkumné otázky a podotázky:

Tabulka 1 Výzkumné otázky, indikátory, tazatelské otázky

Hlavní výzkumná otázka (HVO)	Dílčí výzkumné otázky (DVO)	Indikátory	Tazatelské otázky (TO)
Jak se dlužníci do finančních problémů dostali a proč danou situaci neřešili dříve?	DVO 1 Jakým způsobem si dlužníci zajišťovali finanční prostředky navíc?	Okolnosti vzniku finančních problémů	TO 1 Co bylo důvodem vzetí první půjčky? TO 2 Jakým způsobem jste si zjišťoval/a výhodnost půjčky? TO 3 Podle jakých kritérií jste se rozhodoval/a pro konkrétní půjčku?

			TO 4 Za jakým účelem jste si bral/a další půjčky?
	DVO 2 Proč dlužníci vzniklou dluhovou situaci neřešili dříve?	Postoj k finančním problémům	TO 5 Zvládali jste splácení vzaté půjčky bez problému? TO 6 Jak jste situaci řešil/a? TO 7 Kde jste hledal/a pomoc a kdo Vám ji nabídl? TO 8 Do jaké fáze se Vaše finanční situace dostala?
	DVO 3 Jaké následky měly finanční problémy a jejich neřešení na život dlužníků?	Důsledky neřešení finančních problémů	TO 9 Jaké problémy jste byl/a nucen/a řešit v souvislosti se zadlužeností (psychické, zdravotní, sociální vztahy, v zaměstnání)?

Výzkumná metoda a způsob získávání dat

Podle Gavory (2010) máme dva základní typy výzkumných metod, kvalitativní a kvantitativní. Kvantitativní výzkum je postaven na číselných údajích, které je možné matematicky zpracovat. Výzkumník se snaží udržet si odstup od zkoumaných jevů a zajišťuje si tak nestranný pohled. Pro výzkum není ani podstatný osobní kontakt.

Kvalitativní výzkum si naopak zakládá na slovním vyjádření prostřednictvím výstižného a podrobného popisu. Tento typ výzkumu se zaměřuje naopak na osobní kontakt se zkoumanými osobami, a to prostřednictvím interview a zúčastněného pozorování. Dále se zajímá převážně o konkrétní případ a jeho podrobným popisem.

Hendl (2016) uvádí, že silnou stránkou kvalitativní metody získání dat je jejich přirozenost, popis každodenního života a nejsou nikterak vytrhovány z kontextu.

Při výzkumném šetření byl využit kvalitativní způsob zkoumání za pomoci polostrukturovaného rozhovoru s dlužníky. Tento způsob šetření byl zvolen z důvodu upřednostnění získání množství poskytnutých informací dlužníky a hlubšího prozkoumání problematiky zadlužování u osob s finančními problémy.

Výběr informantů

Za účelem výběru informantů byla stanovena určitá kritéria. Hlavním kritériem byla osobní zkušenost s dluhy a jejich případné řešení/neřešení. Nebylo podstatné, zda se tato situace odehrávala nyní, nebo v čase minulém. Do výzkumného šetření bylo zahrnuto 5 osob, které byly ochotny sdílet vlastní zkušenosti s touto problematikou. Výběr a způsob získání informantů je blíže popsán na s. 31.

Charakteristika informantů

Výzkumné šetření bylo provedeno s pěti informanty, kteří mají osobní zkušenosti s dluhovou problematikou.

Informant 1

První informantkou je rozvedená žena, 42 let, žijící v Ústeckém kraji s jedním dítětem. Informantka je momentálně zaměstnaná a do finanční tísně se dostala díky její podnikatelské činnosti.

Informant 2

Druhou informantkou je svobodná žena, 31 let, bezdětná, žijící ve Středočeském kraji. Informantka je zaměstnaná a do finanční tísně se dostala z důvodu podnikání v oblasti financí a s ním spojených nečekaných výdajů a nepravidelného příjmu.

Informant 3

Třetí informantkou je svobodná žena, 36 let, žijící v Královéhradeckém kraji s přítelem a jedním dítětem. Informantka je vedena v evidenci Úřadu práce a pobírá částečný invalidní důchod. Do finančních problémů se dostala z důvodu dlouholeté nemoci, kdy nemohla pracovat, a protože byl její přítel v zaměstnání podveden a nebylo mu zapláceno.

Informant 4

Čtvrtým informantem je svobodný, bezdětný muž, 30 let, žijící v Ústeckém kraji. Informant je evidován na Úřadu práce, kde si dělá rekvalifikační kurz. Finanční tíseň přišla v podobě vysokých nedoplatků na energie, na jejichž úhradu neměl vlastní finanční prostředky.

Informant 5

Pátým informantem je rozvedený muž, mající dvě dospělé děti, 57 let, žijící v Plzeňském kraji. Informant je zaměstnaný. Finanční problémy mu vznikly z podnikatelské činnosti.

4.2 Průběh výzkumného šetření

Výzkumné šetření probíhalo v měsíci březen a duben 2023. Za účelem realizace rozhovorů jsem oslovila nejprve osoby na sociálních sítích, které byly členy soukromé skupiny zabývající se radami a pomocí lidem s exekucí a insolvencí. Zde jsem zveřejnila příspěvek, ve kterém jsem uvedla, že sháním informanty do své bakalářské práce, kterou zpracovávám na téma finanční problémy a jejich důsledky. Dále jsem uvedla, že hledám osoby, které by byly ochotny poskytnout o svých problémech rozhovor. Na základě této výzvy se mi ozvaly dvě informantky. Překvapila mě jejich otevřenost a vstřícnost, co se sdělování informací týče. Důvěru jsem si získala díky mému zaměstnání v kanceláři insolvenčního správce, přičemž s insolvenčními správci a jejich zaměstnanci měly obě informantky pozitivní zkušenosti. Rozhovor probíhal prostřednictvím sociální sítě. Další dva informanty jsem oslovila z řad dlužníků, u kterých byl ustanoven insolvenční správce, který je zároveň i mým zaměstnavatelem. V tomto případě probíhaly rozhovory prostřednictvím telefonického hovoru, které se pohybovaly v rozmezí od 15 do 20 minut. Poslední informant byl vybrán z mého okolí, o kterém jsem věděla, že si procházel finančními problémy spojenými s jeho podnikatelskou činností. Tento rozhovor probíhal osobně v místě bydliště informanta a trval přibližně 20 minut.

Všichni dotazovaní byli obeznámeni s otázkami předem a uvedli, že jim plně rozumí. Dále byli dotazovaní ubezpečeni, že zachovám jejich anonymitu a neuvedu o nich údaje, prostřednictvím kterých by mohli být spolehlivě identifikováni. Informantům byl zanechán kontakt na mou osobu, kdyby si vzpomněli na doplňující informace, které během rozhovoru neuvedli.

4.3 Analýza výzkumného šetření

Smyslem třetí kapitoly je vyhodnocení provedeného výzkumného šetření, které bylo vyhotoveno prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s pěti informanty, kteří se ocitli ve finančních problémech. Do jednotlivých dílčích otázek jsou zpracovány odpovědi informantů na uvedené tazatelské otázky, které byly rozděleny do tří okruhů.

Dílčí výzkumná otázka 1

DVO 1 *Jakým způsobem si dlužníci zajišťovali finanční prostředky navíc?*

Za účelem zodpovězení první dílčí výzkumné otázky jsem použila čtyři tazatelské otázky. V první otázce jsem zjišťovala, co bylo důvodem informantů ke vzetí první půjčky. Druhou otázkou jsem se informovala, jakým způsobem si zjišťovali výhodnost vzaté půjčky. Třetí otázka směřovala na zjištění kritérií, podle kterých danou půjčku vybírali a čtvrtá otázka za jakým účelem byly vzaty další půjčky.

TO 1 Co bylo důvodem vzetí první půjčky?

Odpovědi na TO 1 byly přínosné ve třech případech z pěti uvedených informantů. Informantka 2 uvádí, že důvodem vzetí první půjčky byl: „*Nepravidelný příjem ve 20 letech a přišly mi nedoplatky za elektřinu, neměla jsem, jak jinak to vyřešit, navíc jsem v té době ještě živila přítele, který nepracoval*“. Informantka 3 uvádí: „*Narazila jsem na podvodníky. Později jsme to zjistili i z internetu. Přítelovi nebylo zapláceno za práci.*“. Informant 4 sděluje: „*Já mám pocit, že to tenkrát bylo kvůli vysokému nedoplatku skrze energie*“. V tomto tvrzení se přibližuje odpovědi informantky 2. Informantka 1 a Informant 5 uvedli, že finanční problémy jim nevznikly vzetím půjčky, ale z podnikatelské činnosti. Informant 5 poté svou odpověď doplňuje: „*Měl jsem pouze hypotéku na dům, ale tu jsem poctivě platil. Hypotéku jsem si bral, než jsem začal mít problémy v podnikání*“.

TO 2 Jakým způsobem jste si zjišťoval/a výhodnost půjčky?

Na tazatelskou otázku 2 odpovídali informanti rozdílně. Informantka 2 reagovala: „*Pracovala jsem ve financích, takže jsem se v tom orientovala, má banka ale v té době měla nejlepší podmínky, proto jsem první půjčku brala u ní*“. Informantka 3 říká, že: „*Zběžně, přítel na to mrknul, já jsem tomu vůbec nerozuměla*“. Informant 4 odpovídá „*Pomocí telefonu, volal jsem různým úvěrovým společnostem, co nabízejí*“. Informant 5 se vyjadřuje: „*Dohodil mi bratranec makléře, co zastupoval lišku, musel jsem složit 250 tisíc, aby mi půjčili dalších 250 tisíc. Smlouva byla dělaná na 500 tisíc a z toho se platili úroky. Pak jsem dostal další půjčku na barák ve výši 200 tisíc, a tu jsem dostal od Českomoravské rozvojové banky, a tu jsem začal splácet až 10 let po kolaudaci se splatností 10 let, a ta byla bezúročná*“. Informantka 1 nemůže odpovědět, jelikož její dluhy vznikly z podnikatelské činnosti a žádnou půjčku si nebrala.

TO 3 Podle jakých kritérií jste se rozhodoval/a pro konkrétní půjčku?

Informanti v odpovědích na tuto otázku odpovídali následovně. Informantka 2 sděluje „*Hodně jsem půjčky refinancovala i s navýšením, šlo mi o co nejdelší splatnost, aby byly měsíční splátky co nejnižší. Vše jsem chtěla zaplatit dříve, než byla splatnost půjček*“. Rozdílnou odpověď uvádí Informantka 3: „*Přítel měl nějaké zkušenosti z minula a podle toho jsme se rozhodovali*“. Informant 4 uvádí: „*Podle toho, jaký mají úroky, jestli nízký, nebo tak*“. Informant 5 sděluje, že v té době na trhu nic jiného nebylo. Informantka 1 opět neodpovídá.

TO 4 Za jakým účelem jste si bral/a další půjčky?

Odpovědi na tuto otázku byly rovněž rozdílné. Informantka 2 uvádí: „*Bylo toho více, občas přišel partner, že nezaplatil 3 měsíce nájmy a já neměla na výběr, nebo přišlo sociální a zdravotní po podání daňového přiznání. Při změně firmy na mě udělal bývalý šéf podvod se směnkou, a tak jsem se rok a půl soudila. Vznikly náklady za právníka a začaly chodit storna za ukončené smlouvy z mého předešlého zaměstnání, kdy jsem pracovala jako finanční poradce, které jsem musela hradit*“. Informantka 3 říká, že si brala půjčky za účelem: „*Pokrytí dalších nákladů a materiálů na další přítelovu stavební činnost*“. Informant 4 uvádí, že to bylo hlavně tím, že přišlo pár nečekaných výdajů a nezvládal to splácet. „*Vzal jsem si jednu půjčku a pak další a začalo se to nabalovat,*

abych zvládal splácet předchozí půjčky, který jsem měl“. Informant 5 si bral další půjčku z důvodu nákupu nemovitosti. Informantka 1 neodpovídá.

Dílčí výzkumná otázka 2

DVO 2 Proč dlužníci vzniklou dluhovou situací neřešili dříve?

Na dílčí výzkumnou otázku 2 se doptávám za pomoci čtyř tazatelských otázek. První otázkou zjišťuji, jak zvládali splácení vzaté půjčky, druhou otázkou, jak situaci, kdy splácení nezvládali, řešili. Třetí otázkou se doptávám, kde hledali s finančními problémy pomoc a kdo jim ji poskytl. Poslední otázka směřuje na zjištění, do jaké fáze se jejich finanční situace dostala.

TO 5 Zvládali jste splácení vzaté půjčky bez problému?

Informanti se na začátku shodují, že situaci se splácením nejprve zvládali. Informantka 2 sděluje, že to zvládala dlouhou dobu, než se do toho přidaly soudy, storna a: *„když mi místo 80 tisíc výplaty přišlo třeba jen 5 tisíc, začaly být problémy“.* Informantka říká, že *„Další půjčku přítel vzal, protože nám odešla lednice. Já jsem neměla ani počítač, nic, a tak další půjčku vzal na notebook“.* Doplnuje: *„První dva roky jsme to zvládali, přítelovi pak nebylo opětovně zapláceno, riziko podnikání podnikatelů a vznikl začarovaný kruh“.* Informant 4 uvádí, že problém nastal v roce 2018, kdy se to všechno nabalilo a už to nezvládal splácet. Informant 5 situaci zvládal celou dobu, jelikož měl nastavenou splátku v nízké výši. Informantka 1 neodpovídá.

TO 6 Jak jste situaci řešil/a?

Odpovědi informantů se od sebe liší. Informantka 1 uvádí, že se snažila splácet maximální možnou částku, případně domlouvat splátkový kalendář. Informantka 2 říká, že to řešila vzetím další půjčky. *„Bylo pro mě důležité se nedostat do registru dlužníků, využívala jsem konsolidace a navýšení, případně poté novou půjčku od jiné společnosti“.* Informantka 3 se snažila komunikovat s věřiteli a domlouvala si splátkový kalendář. Domluva s nimi byla možná. Doplnuje: *„Přítel chodil na melouchy ke kamarádům a snažil se peníze vydělat“.* Informant 4 si zjišťoval informace na internetu, hlavně co se insolvence týče. Informant 5 se vyjadřuje k dluhům, které vznikly z jeho podnikatelské činnosti: *„Prodal jsem část firmy a co se dalo, nechal jsem si jeden kamion, se kterým jsem jezdil sám a po dobu dvou let všechno, co jsem vydělal, šlo na umoření dluhu“.*

TO 7 Kde jste hledal/a pomoc a kdo vám ji nabídl?

Odpovědi informantů se částečně shodují. Informantka 1 sděluje, že pomoc přišla až s novelou insolvenčního zákona v červnu 2019, které okamžitě využila a požádala o insolvenční řízení. Informantka 2 uvádí, že byla na vše sama a nikdo jí pomoc nenabídl. Informantka 3 říká: „*Brácha, ten jako jedinej pomohl. Taťka podniká a má zdravotní problémy. Občas mi ještě pomohla babička*“. Informant 4 sděluje, že našel pomoc na internetu. „*Našel jsem si kontakt na advokáta, který sepisuje insolvenční návrhy*“. Informant 5 sděluje, že pomoc hledal v bankovním sektoru, kde mu však pomoc nebyla poskytnuta, jelikož měl závazky vůči státu. „*Šlo o hodně peněz, nikdo z rodiny mi pomoci nemohl*“.

TO 8 Do jaké fáze se Vaše finanční situace dostala?

Informantka 1 uvádí, že se dostala do situace extrémní. „*Měla jsem několik desítek exekucí, což je dle mého šílený systém, neboť u jednoho věřitele i exekutora šlo o více exekucí. Měla jsem i exekuci na jistinu ve výši 0,- Kč. Pokusili se na mně „napakovat“ i podvodníci*“. Informantka 2 sděluje, že v prosinci 2019 podala návrh na oddlužení. „*V červenci 2023 mi začnou běžet poslední dva roky insolvence*“. Informantka 3 říká, že se v té situaci poté úplně ztratili a nezvládali to. „*Přišly ty úroky a bylo toho moc. Přítel měl nasmlouvanou práci a tu mu odřekli, a to už byl úplnej konec. Na základě toho jsem začala řešit insolvenční řízení, každý den mě bombardovali věřitelé*“. Informant 4 sděluje, že se dostal do fáze, kdy to nezvládal splácet. „*Jako by zvládal jsem to tak, že už mně nezbyvaly žádné finance na živobytí. A proto jsem se rozhodl pro insolvenční řízení*“. Informant 5 uvádí: „*Měl jsem obestavené účty, všechno. Závazky vůči státu se staly vykonatelnými. Státu jsem zaplatil jen 500 tisíc korun na penále*“. S ostatními věřiteli ze soukromého sektoru si domluvil splátkový kalendář.

Dílčí výzkumná otázka 3

DVO 3 Jaké následky měly finanční problémy a jejich neřešení na život dlužníků?

Ke zjištění odpovědi na tuto dílčí výzkumnou otázku jsem použila jednu tazatelskou otázku, která zjišťuje, jaké následky byli informanti nuceni řešit v souvislosti se zadlužeností.

TO 9 Jaké problémy jste byl/a nucen/a řešit v souvislosti se zadlužeností (psychické, zdravotní, sociální vztahy, v zaměstnání)?

V případě této otázky se informanti rozpovídali nejvíce.

Informantka 1 uvádí, že si nemohla u nového přítele zřídit trvalý pobyt a ani si ho vzít, protože by se z jejích dluhů staly dluhy společné. Přítel zemřel a jí nevznikl nárok na vdovský důchod. Sehnat podnájem pro ni bylo nemyslitelné, shání ho od roku 2017. *„V zaměstnání vždy nastal problém, když začaly chodit dopisy s žádostí o strhnutí částky ze mzdy“*. Měla více zaměstnavatelů, kde pracovala na částečný úvazek, protože to žádný účetní nechtěl řešit. *„Dělám vše na maximum, abych vše dotáhla do zdárného konce a neodnesl to jednou můj syn, který se mi po rozvodu, s novým přítelem, narodil a nemá s nima nic společného“*.

Informantka 2 sděluje, že jí v dubnu 2018 z ničeho nic vypnulo tělo z dlouhodobého stresu a doteď řeší léčbu, trpí úzkostnými stavy, panickými atakami, což ji ovlivňuje také v práci. *„Nemohu dělat nic stresující a současně jsem musela změnit obor, z financí jsem šla do IT, jednak byl pro mě svět financí stresující a pro mě i nemorální v mé situaci radit lidem s penězi“*. Dále uvádí, že někteří zaměstnavatelé mají s insolvencí problém, proto je náročnější najít si práci. Rodina, přátelé, ani partneři s její insolvencí problémy neměli, měla veškerou jejich podporu. *„Dlouho mi trvalo se s tím sama vyrovnat, člověk si připadá, že selhal a je k ničemu“*. Nějakou dobu jí trvalo, než s určitými věcmi dokázala jít ven, bála se odsouzení. V současnosti se zaměřuje především na své zdraví a nemá problém si přiznat, že v mládí udělala chyby, za které se platí.

Informantka 3 byla tou dobou na mateřské dovolené a psychicky na tom nebyla dobře. *„Celé dny jsem se klepala, kdy mi přijde další smska, s přítelem jsme se hádali, a to bylo furt dokola, než jsem začala řešit tu insolvenční“*. Poté měla konečně klid, vyšlo to akorát před porodem, za což byla nesmírně šťastná. V rodině měla chvilkové neshody s bratrem, chvíli spolu nemluvili. Bylo jí vše vůči bratrovi a babičce, kteří jí pomohli, líto, protože jim dlužila peníze. *„Dávali se na mě skrz prsty a dál se zhoršoval můj zdravotní stav, bolesti hlavy od páteře, vyčerpání z bolesti“*.

Informant 4 řešil problémy především v zaměstnání. *„Mám pocit, že se mi to tam nějak měnilo a s novým nástupem do zaměstnání jsem řešil i insolvenční“*. V průběhu nejhorší situace, kdy nezvládal splácení vzatých půjček přišel o práci. Jiné problémy řešit nemusel.

Informantovi 5 začaly problémy tím, že pracoval na 120 %, nic si nemohl koupit. Jeho rodina trpěla a on začal mít psychické problémy. „*Měl jsem strach, abych nepřišel o majetek*“. Všechno, co si vydělal, šlo na dluhy. „*Jediný, co jsem zvládl poplatit byl nájem a jídlo*“.

4.4 Výsledky výzkumného šetření

V závěrečné kapitole výzkumné části jsou popsány a zhodnoceny výsledky provedeného vlastního šetření, které se zabývalo zjištěním, jakým způsobem se informanti dostali do finančních problémů a proč vzniklou situaci neřešili dříve.

Výzkumné šetření bylo uskutečněno prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru s pěti informanty, kteří pocházeli z různých míst republiky. Mezi oslovenými byli tři ženy a dva muži.

Dílčí výzkumná otázka 1

První otázka zjišťovala, jakým způsobem si informanti zajišťovali finanční prostředky navíc. Odpovědi se u informantů lišily. První dotazovaná nemohla v tomto okruhu otázek odpovídat, jelikož tazatelské otázky byly směřovány do oblasti vzniku dluhů prostřednictvím vzetí půjčky. Její finanční problémy vznikly z podnikatelské činnosti a stejně tak tomu bylo u posledního dotazovaného. U dvou informantek se na vzniku finančních problémů podíleli jejich partneři, kteří nepracovali a ony přebíraly zodpovědnost za hrazení běžných, případně mimořádných výdajů. Částečně se s odpovědí ztotožňoval i další informant, který si první úvěr bral na uhrazení vzniklého nedoplatku na energiích. Tři z pěti dotazovaných informantů si brali vícero půjček, které poté nezvládali splácet.

Dílčí výzkumná otázka 2

Druhá otázka mapovala, proč informanti vzniklou dluhovou situaci neřešili dříve, než finanční problémy přestali zvládat. Z odpovědí informantů vyplývá, že se všichni snažili svou dluhovou situaci řešit, každý však rozdílným způsobem. Čtyři z pěti informantů zvolili cestu insolvenčního řízení, ovšem až poté, kdy se dluhová situace stala neúnosnou. Jednou z dotazovaných bylo k insolvenčnímu řízení přistoupeno až po novele insolvenčního zákona z června 2019, která umožňovala dlužníkům s dluhy z podnikání podání insolvenčního návrhu na povolení oddlužení. Poslední z dotazovaných vyřešil

nepříznivou finanční situaci bez nutnosti insolvenčního řízení a byl úspěšný v placení dle smluvených splátkových kalendářů.

Dílčí výzkumná otázka 3

Třetí otázka se zabývala zjištěním, jaké následky měly finanční problémy a jejich neřešení na život informantů. Tři informanti se shodli, že jim v důsledku dlouhodobého stresu vznikly převážně psychické problémy. Další dva informanti se shodli na problémech, které jim vznikly v zaměstnání. Jednalo se o problémy se ztrátou práce a problematickým hledáním práce nové. Odpovědi se zde lišily v přístupech rodin jednotlivých dotazovaných. Někteří se setkali s podporou a pochopením, a někteří naopak s odsouzením.

Splnění cíle provedeného výzkumného šetření proběhlo úspěšně, jelikož byly za pomoci hlavní výzkumné otázky a tazatelských otázek zjištěny příčiny finančních problémů i důvody proč vzniku finančních problémů dlužníci nepředcházeli.

Příčiny vzniku finančních problémů dotazovaných dlužníků:

- nízký příjem;
- nečekané výdaje;
- zdravotní problémy.

Důvody, proč dotazovaní dlužníci finančním problémům nepředcházeli:

- liknavost;
- nezaměstnanost;
- naivita.

Informantům vznikly finanční problémy buď z podnikatelské činnosti, kdy přišly nečekané výdaje, nebo nečekané výdaje spojené s chodem domácnosti (vybavení domácnosti, nedoplatky na energiích). Dále dotazovaným dlužníkům vznikaly finanční problémy z důvodu podvodného jednání ze strany zaměstnavatele. U jedné informantky byly finanční problémy spojené se zdravotními problémy. Informanti nejprve svou situaci zvládali, avšak ve chvíli, kdy se začaly navyšovat splátky dluhů, situaci zvládat přestali a většina zvolila cestu insolvenčního řízení. Insolvenční řízení bylo informanty zvoleno z důvodu možnosti oddlužení pro podnikatele po novele insolvenčního zákona.

Závěr

Bakalářská práce se zabývala problematikou vzniku finančních problémů dlužníků a jejich sociálními důsledky. Cílem práce bylo zjistit, jak se dlužníci do finančních problémů dostali a proč vzniklou situaci neřešili dříve.

Teoretická část byla vypracována za pomoci odborných publikací a elektronických zdrojů. V první části se práce věnovala vzniku finančních problémů, které byly rozděleny do jednotlivých oblastí. Nejprve se zabývala aktivním způsobem zadlužení, což je vzetí půjčky/úvěru, a dále pasivnímu způsobu zadlužení, kdy finanční problém vznikl spíše liknavým přístupem dlužníka. V závěru se tato část zabývala neřešením dluhové situace a uvedením osob, kterých se finanční problémy týkají. Další kapitola se zabývala finanční gramotností, která je podstatnou součástí znalosti finančního světa a prevencí, jak se do finančních problémů dostat. Dále zde byly uvedeny následky nedostatku finanční gramotnosti a příklady vzdělávání v této oblasti. Poslední kapitola teoretické části se věnovala přístupem k řešení vzniklých finančních problémů. Zde bylo uvedeno dluhové poradenství spolu s příkladem neziskových organizací, které ho poskytují zdarma. Dále je v této kapitole uvedena možnost insolvenčního řízení s řešením úpadku v podobě oddlužení.

Praktická část bakalářské práce se zaměřila na oblast vzniku finančních problémů dlužníků a proč tuto situaci neřešili dříve. Výzkumná část byla provedena za pomoci kvalitativního výzkumu prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s pěti informanty.

Za účelem dosažení stanoveného cíle byla určena hlavní výzkumná otázka, která byla rozdělena do tří dílčích výzkumných otázek a ty byly následně označeny indikátory: okolnosti vzniku finančních problémů, postoj k finančním problémům a důsledky neřešení finančních problémů. Dále byla doplněna o dalších osm tazatelských otázek.

Výsledky výzkumného šetření ukazují, že se všichni dotazovaní snažili svou nepříznivou finanční situaci řešit. Východiskem se u čtyřech z pěti dotazovaných ukázala cesta insolvenčního řízení způsobem řešení úpadku oddlužením. Tento způsob řešení úpadku byl informanty většinou vnímán jako forma vysvobození. U některých informantů může být podání insolvenčního návrhu vnímáno jako pozdní, to však bylo způsobeno čekáním na novelu insolvenčního zákona. Těmto informantům vznikly dluhy z podnikatelské

činnosti, které do té doby nemohly být řešeny způsobem úpadku oddlužením, ale pouze konkursem, který pro ně nebyl výhodnou cestou, jak se úspěšně z dluhů dostat. Z výsledků výzkumného šetření vyplývají nejčastější příčiny vzniku finančních problémů, kterými byly především nízký příjem, nečekané výdaje a zdravotní problémy. Dále z výzkumného šetření vyplynulo, že dlužníci nepředcházeli finančním problémům z důvodu liknavosti, nezaměstnanosti a naivitě.

Limity výzkumného šetření spatřuji v subjektivním pohledu informantů na vznik finančních problémů a jejich způsob, případně včasnost řešení. Dále v hledání informantů, kteří by byli ochotni sdílet svou zkušenost s finanční problematikou. Na mou prosbu o rozhovor se ozvali pouze dva informanti, a byla jsem nucena využít možnosti informantů, kteří přímo souvisejí s mým zaměstnáním a věděla jsem, že jsou v insolvenčním řízení. Zároveň jsem oslovila osobu blízkou, o které jsem věděla, že se s finančními problémy potýkala. Za další limit považuji i to, že jsem měla k dispozici informanty z různých koutů republiky a nebylo pro mě možné provést rozhovory osobně.

Tato práce by mohla sloužit osobám, které se s finančními problémy potýkají a zjistily by, že nejsou v této situaci samy, nebo kam se mohou s prosbou o pomoc obrátit. Zároveň osobám, kterým by mohla pomoci, jak se zadluženosti vyhnout.

Seznam použité literatury

Tištěné zdroje

BAILEY, Gerry, LAW, Felicia. *Moje peníze*. V Brně: Edika, 2013. ISBN 978-80-266-0195-1.

BERTL, Ivan. *Finanční gramotnost: otázky a odpovědi, problémy a jejich řešení*. V Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, Pedagogická fakulta, 2018. ISBN 978-80-7561-134-5.

FONTANA, David. *Stres v práci a v životě: jak ho pochopit a zvládat*. Přeložila Alice ZAVADILOVÁ. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1033-7.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Přeložil Vladimír JÚVA, přeložil Vendula HLAVATÁ. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HESOVÁ, Alena, ZELENDOVÁ, Eva. *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011. ISBN 978-80-86856-74-2.

HUBÁLEK, Michal, KŘÍSTEK, Adam, ZAMBOJ, Ladislav. *Manuál pro sociální pracovníky v oblasti insolvence*. Praha: Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, 2011. ISBN 978-80-254-9535-3.

HŮLOVÁ, Kateřina. Dluhové poradenství. Předlužení. In MATOUŠEK, O. et. Al. *Encyklopedie sociální práce*. 2013. Praha: Portál, 2013, 337, ISBN 978-80-262-0366-7.

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. *Základy sociologie*. ISBN 80-85850-61-3.

MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční řízení z pohledu dlužníka a věřitele se vzory a judikaturou*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2022. *Pro praxi*. ISBN 978-80-7380-907-2.

MIOVSKÝ, Michal, AUJEZKÁ, Anna, BUREŠOVÁ Iva, et al. *Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-394-5.

PRINZ, Petr, ed. *Ztráta domova v kontextu zadlužení: sborník z konference pořádané Charitou Olomouc 28. listopadu 2013*. Olomouc: Charita Olomouc, 2014. ISBN 978-80-905260-3-7.

PRŮCHA, Jan, VETEŠKA, Jaroslav. *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014, s 120, ISBN: 978-80-247-4748-4.

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-48-6.

SYROVÝ, Petr, TYL, Tomáš. *Osobní finance: řízení financí pro každého*. 4. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2021. Finance (Grada). ISBN 978-80-271-3123-5.

ŠIMKOVÁ, Eva. *Základy managementu a marketingu pro neziskové organizace: systematický přehled základní manažerské a marketingové problematiky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-906-7.

TYL, Tomáš. *10 způsobů, jak se (ne)nechat připravit o peníze*. Praha: Grada, 2013. Osobní a rodinné finance. ISBN 978-80-247-4467-4.

Zákon č. 182/2006 Sb., Insolvenční zákon. In: *Insolvence: aktuální znění insolvenčního zákona, zákon o insolvenčních správcích, všechny vyhlášky k zákonům*. Ostrava: Sagit, 2019. ÚZ. ISBN 978-80-7488-356-9.

Elektronické zdroje

ČESKÁ BANKOVNÍ ASOCIACE. Jak na to: Kreditka. In: *Finanční vzdělávání* [online]. Praha: Česká bankovní asociace 2021. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.financnivzdelavani.cz/jak-na-to/pujcovani/kreditka2>.

ČESKÁ BANKOVNÍ ASOCIACE. Kontokorent. In: *Finanční vzdělávání* [online]. Praha: Česká bankovní asociace 2021. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.financnivzdelavani.cz/jak-na-to/pujcovani/kontokorent>.

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. Finanční a ekonomická gramotnost. In: *ČNB* [online]. 2023. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/financni-a-ekonomicka-gramotnost/.

ČESKÁ SPOŘITELNA. Nebankovní půjčka vs. půjčka od banky: Rozdíly, o kterých se nemluví. In: *Česká spořitelna* [online]. Praha: Česká spořitelna, a.s., 2023. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.csas.cz/cs/blog/dobre-vedet/nebankovni-pujcka-vs-pujcka-od-banky-rozdily-o-kterych-se-nemluvi>.

ČLOVĚK V TÍSNI. Potřebuji pomoc. Člověk v tísni [online]. Praha: People in Need, 2023. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/potrebuji-pomoci>.

INSOLVENCE 2008. Insolvenční správce. Notifikační centrum. In: *Insolvenční správce* [online]. 2023. Dostupné z: <https://optimum.insolvencispravce.org>.

KOMERČNÍ BANKA. RPSN. In: *Komerční banka* [online]. Praha: Komerční banka, 2023. [cit.2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.kb.cz/cs/podpora/slovník/vyrazy-zacinajici-na-r/rpsn>.

MAŠATOVÁ, Kateřina. Dluhy a finanční problémy. In: *Šance Dětem* [online]. 2013. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/dluhy-financni-problemy>.

MINISTERSTVO FINANČÍ ČR. Finanční gramotnost: Finanční vzdělávání na školách. In: *Finanční gramotnost* [online]. Praha: Ministerstvo financí ČR, 2023. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/financni-vzdelavani-na-skolach>.

MINISTERSTVO FINANČÍ ČR. Finanční gramotnost: Zadlužení a předlužení. In: *Finanční gramotnost* [online]. Praha: Ministerstvo financí ČR, 2023. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/rodinne-finance/zadluzeni-a-predluzeni>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Metodika řešení předluženosti nejchudších obyvatel* [online]. Praha: Česká republika Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. 42 s. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Methodika_reseni_predluzenosti_nejchudsi_obyvatel.pdf/ead7cd34-787d-3ffe-b75f-c5eb1f087f00.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Strategie sociálního začleňování 2021–2030* [online]. Praha: Česká republika – Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2020.

110 s. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z:

<https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Strategie+soci%C3%A1ln%C3%ADho+za%C4%8Dle%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD+2021-2030.pdf/fdf1647d-ebf7-efe3-e797-efcf865cb171>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Sociální začleňování. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2023. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-zaclenovani>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Národní *strategie finančního vzdělávání 2010* (online). Praha: MŠMT, 2033. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/31443/>.

MONETA MONEY BANK. Co je spotřebitelský úvěr. In: *MONETA Money Bank* [online]. Praha: MONETA Money Bank, a.s., 2023. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.moneta.cz/slovník-pojmu/detail/co-je-spotrebitelsky-uver>.

POKORNÝ, Martin. Kam zadarmo pro radu, když máte dluhy a nevíte co s nimi? In: *Měšec* [online]. 2018. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/clanky/kam-zadarmo-pro-radu-kdyz-mate-dluhy-a-nevite-co-s-nimi/>.

Poradna při finanční tísni [online]. Praha: Poradna při finanční tísni o.p.s., 2023. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.financnitisen.cz/>.

STARIO AGENCY. Půjčka nebo úvěr? Právní rozdíly mezi půjčkou a úvěrem přehledně. In: *epravo.cz* [online]. Praha: EPRAVO.CZ, a.s., 2020. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/aktualne/pujcka-nebo-uver-pravni-rozdily-mezi-pujckou-a-uverem-prehledne-111666.html>.

Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů. In: *Zákony pro lidi* [online]. ©AION CS, s.r.o. 2010-2023 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-120?text=exekuce>.